ID1379
C2 27-9-1991

1.110519080003

BIRDAARD
gemeente Ferwerderadeel

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

BIRDAARD, gemeente Ferwerderadeel

1.110519080004

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Birdaard als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de raad van de gemeente Ferwerderadeel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Birdaard aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. In verband daarmee zijn in de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht en in de toelichtende tekst geen wijzigingen aangebracht ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

ERRATUM
In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".
De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

1.110519080005

BIRDAARD
Gemeente Ferwerderadeel

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Birdaard als beschermd dorpsgezicht.

Het te beschermen dorpsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekeningnummer 176) door de stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Maart 1987.

Inleiding

Het dorp Birdaard ligt op ongeveer tien kilometer ten noorden van Leeuwarden aan de waterloop de Dokkumer Ee. Tot 1984 vormt de Ee de gemeentegrens tussen Dantumadeel en Ferwerderadeel, onder welke gemeente thans het gehele dorp ressorteert. Birdaard is als agrarische nederzetting ontstaan op een terp direct ten zuiden van de Ee. In samenhang met de zich intensiverende scheepvaart op de Ee ontwikkelt zich geleidelijk een lintbebouwing langs paden op de beide oevers. Deze ontwikkeling vindt vooral plaats in de 17de eeuw, waarna in de 18de en 19de eeuw een uitbreiding volgt tot de huidige omvang. Deze, in dit deel van Friesland unieke bebouwingsstructuur gaat het ruimtelijke en functionele hoofdelement vormen binnen het dorp en is in ruimtelijke beleving een zelfstandige eenheid ten opzichte van de overige dorpsstructuur die gevormd wordt door de terp, enkele uitvalswegen die parallel lopen aan de Ee en een doorgaande weg die de Ee in Birdaard oversteekt.

De kenmerkende besloten ruimtelijke opbouw langs de Ee, gevormd door de licht gebogen waterloop met taluds en paden langs beide oevers en begrensd door een aaneengesloten lintbebouwing die deels van historische waarde is, rechtvaardigen de aanwijzing van Birdaard als beschermd dorpsgezicht.

Ontstaan en ontwikkeling

De kust van het zuidoostelijk deel van de Noordzee vormt het verspreidingsgebied der terpen, de door de mens opgeworpen woonheuvels uit de periode dat het land nog niet door dijken wordt beschermd.

Uit oudheidkundig bodemonderzoek blijkt dat vanaf de 6de eeuw voor Christus terpen worden opgeworpen. De vorming en ophoging van terpen komt ten einde wanneer in de 13de eeuw een gesloten dijkenstelsel langs de Wadden- en Middelzeekust tot stand komt. Op de terpen wordt gewoond, wordt vee gestald, vindt akkerbouw plaats en wordt drinkwater verzameld in zogenaamde dobben of zoetwaterputten. Het open veld wordt gebruikt als weidegrond of hooiland. Na de bedijking van het land neemt vanaf de 13de eeuw de bewoning en de agrarische functie van de terpen geleidelijk af en wordt deels verplaatst naar het open veld.

De nederzettingsstructuur van het gebied tussen de Friese Wadden- en voormalige Middelzeekust en de Dokkumer Ee, een waterloop tussen Leeuwarden en Dokkum, kenmerkt zich door de aanwezigheid van terpdorpen. Het aantal is in de buurt van de kust het grootst. De terpen liggen daar veelal in reeksen op van nature hoog opgeslibde kwelderruggen. In de richting van de Ee is het aantal terpen gering. Tussen Leeuwarden en Dokkum hebben enkele grotere terpen een cirkelvormige hoofdvorm. De verkaveling op deze terpen is radiaal. Over het algemeen kent dit type terp een continuïteit in de bewoning sinds de Romeinse Tijd.

Een geologische doorsnede over het gebied laat zien dat de dikten van de tussen ongeveer 2700 voor Christus en 1200 na Christus gesedimenteerde kleilagen vanaf de kust afnemen en dat in de buurt van de Ee de pleistocene ondergrond op enkele plaatsen dicht aan de oppervlakte komt. Op de dikke kleilagen langs de kust vindt van oudsher vooral akkerbouw plaats. Het gebied in de buurt van de Ee wordt als weidegrond en hooiland gebruikt.

De afwatering van Noordelijk Oostergo vindt plaats via de Ee door getijdelozing op de zee-arm het Dokkumer Grootdiep, die tussen Dokkum en de Lauwerszee gelegen is. Tot 1729 liggen de uitwateringssluizen (zijlen) bij Dokkum, daarna bij Dokkumer Nieuwe Zijlen aan de Lauwerszee.

Veel dorpen en gehuchten staan via opvaarten in verbinding met de Ee. In het midden van de 17de eeuw worden vooral de opvaarten naar de grotere kustdorpen evenals de Ee zelf genormaliseerd, verbreed en doorgaans van een trekweg voorzien. Hierdoor kan door middel van de trekvaart regionale handel zich ontwikkelen.

Het oorspronkelijke dorp Birdaard is ontstaan op een terp met een radiale verkaveling, en ligt direct ten zuiden van de Ee. De oudste vermelding komt onder de naam Breitenfurt voor aan de einde van de 8ste eeuw op de bezittingenlijst van het klooster te Fulda dat in het noordelijk deel van Friesland veel gronden in bezit heeft. Er zijn geen specifieke gegevens, bijvoorbeeld uit archeologische onderzoek omtrent de ontwikkeling van het dorp bekend. Tot het ontstaan van lintbebouwing langs de oevers van de Ee in de 17de eeuw, is Birdaard een agrarische nederzetting.

Over de omvang van de bebouwing is tot het verschijnen van het oudste relevante kaartmateriaal (1664 en 1718) slechts algemeen op te merken dat na de totstandkoming van een gesloten dijkenstelsel langs de kust in de 13de eeuw de bewoning en de agrarisch functie van de terpen geleidelijk afneemt en deels wordt verplaatst naar het open veld.

Vanaf het midden van de 17de eeuw ontwikkelt zich in samenhang met de geïntensiveerde scheepvaart op de Ee een lintbebouwing langs het water. Deze op de Ee georiënteerde bebouwing heeft in samenhang met het vervoer over het water een handels-, nijverheids- en woonfunctie. Zowel ruimtelijk als functioneel gezien ontwikkelt de lintbebouwing zich onafhankelijk van de agrarische nederzetting en gaat het hoofdelement van het dorp vormen.

De mogelijkheid van trekvaart op de Ee ontstaat wanneer in 1647 langs de noordelijke oever de trekweg tussen Leeuwarden en Dokkum wordt aangelegd.

Op de kaart van Schotanus uit 1664 wordt deze trekweg getekend. Schotanus tekent in Birdaard langs de zuidelijke oever van de Ee een lintbebouwing en ten zuiden daarvan een kerkje en de state Wijtsma. Verder worden aangegeven een weg naar Jislum en een weg naar Wanswerd.

Op de kaart van Schotanus uit 1718 is ook langs de noordelijke oever een lintbebouwing getekend. In vergelijking met de kaart van 1664 worden verder aangegeven een weg naar Bartlehiem die aan de landzijde van de lintbebouwing parallel ten zuiden van de Ee loopt en een weg over de terp die via een brug over de Ee aansluit op de weg naar Jislum. Ten westen van het dorp wordt tussen de weg naar Bartlehiem en de Ee binnen een rechthoekig terrein de Stijlsmastate getekend. Op het kadastraal minuutplan, getekend in 1821/1827, is de dorpsstructuur grotendeels weergegeven overeenkomstig de Schotanuskaart uit 1718. De lintbebouwing langs de zuidelijke oever is met een kleine onderbreking ten westen van de panden naast de brug intensief en nagenoeg even uitgebreid als in de huidige tijd. Langs de noordelijke oever telt de bebouwing aan beide kanten van de brug ongeveer tien panden. De dorpsbebouwing is voor een deel aaneengesloten en voor een deel op korte onderlinge afstand van elkaar gebouwd. Alleen aan de noordkant ten westen van de brug is de bebouwing vrijstaand. Aan deze kant van de Ee liggen de panden langs een sterk verspringende rooilijn op enige meters van de trekweg, die in dit deel van het dorp tevens de dorpsbebouwing ontsluit. Aan de zuidzijde liggen de panden langs een licht verspringende rooilijn op enige meters van het water. De kavels strekken zich hier uit tot de Ee. Aan de westkant van de brug liggen de panden aan de landzijde langs een rechte rooilijn direct aan de weg naar Bartlehiem, welke weg hier de primaire ontsluiting lijkt te zijn. Aan de oostkant van de brug worden de ondiepe kavels lineair begrensd door het stateterrein van Groot Wijtsma dat tussen de terp en de lintbebouwing is gelegen. Hier lijkt de ontslui-

ting van de panden aan de Ee, die opvallend smal en ondiep zijn, uitsluitend langs de noordkant te liggen.

De functie van de dorpsbebouwing zal samenhangen met de trekvaart op de Ee. Van der Aa noemt in zijn beschrijving uit 1840 de kaas- en vleeshandel in het dorp. Ook is er sprake van bedrijfsbebouwing, waaronder een molen (die in 1826 afbrand), een herberg en een bakkerij. Verder is er een houten ophaalbrug die als tolbrug in particuliere handen is. Op het kadastrale minuutplan wordt op de terp enige kleinere bebouwing getekend alsmede twee boerderijen. De boerderij ten oosten van de kerk is de opvolger van de vermoedelijk in 1788 afgebroken state Groot Wijtsma.

In het midden van de 19de eeuw breidt de lintbebouwing langs de noordelijke oever zich geleidelijk uit. Op de topografische en militaire kaart uit 1854 kent de lintbebouwing nagenoeg haar huidig omvang. In die tijd wordt ook de nieuwe weg Rinsumageest–Oudkerk aangelegd, waarop de weg over de terp van Birdaard een aansluiting krijgt.

Een verandering van de wegenstructuur binnen het dorp vindt plaats aan het einde van de 19de eeuw. De bajonetvormige aansluiting ten zuiden van de brug wordt vervangen door een directe aansluiting. Verder wordt de weg naar Bartlehiem over een afstand van ongeveer twintig meter evenwijdig landinwaarts verplaatst. Tussen de lintbebouwing en de weg ontstaan erven, waarop zich geleidelijk enige bebouwing ontwikkelt. Het lijkt aannemelijk dat de primaire ontsluiting van de oude lintbebouwing komt te liggen aan de noordzijde, waar waarschijnlijk een profiel bestaat met een pad langs de bebouwing en overtuinen tussen het pad en het water.

De toenemende nijverheid binnen het dorp komt tot uiting in de bouw van twee molens. In 1865 wordt aan de zuidkant van de Ee houtzaagmolen 'De Phoenix' gebouwd en in 1875 koren- en pelmolen 'De Zwaluw' die aan de noordkant de uiterste bebouwing vormt aan het oosteinde van het dorp. De zuivelfabriek 'Concordia' dateert uit 1897 en is gelegen aan de zuidkant van de Ee, direct ten westen van het dorp. Opmerkelijk is verder de bouw van de gereformeerde kerk in 1895 die met zijn ligging aan de trekweg onderdeel vormt van de lintbebouwing ten westen van de brug.

De houtzaagindustrie neemt in omvang toe wanneer in 1916 naast molen 'De Zwaluw' een houtzaagloods wordt gebouwd. Nadat houtzaagmolen 'De Phoenix' in 1918 is afgebrand, wordt deze weer vervangen door een machinaal aangedreven houtzagerij.

Ter vervanging van de traditionele trekweg wordt in 1915 op enige afstand ten zuiden van de Ee de weg Birdaard–Dokkum aangelegd. In het dorp wordt de houten ophaalbrug in 1903 vervangen door een stalen draaibrug, die in 1975 zal worden opgevolgd door een stalen ophaalbrug. Aan de oostkant wordt buiten het dorp eind jaren zeventig een doorgaande weg aangelegd die de Ee via een stalen ophaalbrug kruist.

In de tweede helft van de 20ste eeuw neemt de handelsvaart over de Ee geleidelijk af. Enkele bedrijven, waaronder de zuivelfabriek, worden gesloten. De functie die de Ee als vaarweg voor handelsverkeer heeft gehad, wordt de laatste decennia overgenomen door een groeiende stroom recreatievaart.

De omvang van de dorpsbebouwing buiten de lintbebouwing blijft tot in de jaren dertig van deze eeuw beperkt tot enkele op de terp gelegen boerderijen. Daarna ontstaat langs de uitvalswegen geleidelijk vrijstaande bebouwing. In de zestiger jaren worden woonwijken aangelegd. Ten zuiden van de weg naar Bartlehiem door de gemeente Dantumadeel en ten noorden van de weg naar Wanswerd door de gemeente Ferwerderadeel.

De lintbebouwing langs de noordelijke oever van de Ee staat van oudsher bekend als 'Wanswerd aan de Streek'. In 1972 wordt de naam Birdaard aan de gehele nederzetting toegekend en vanaf 1984 na de gemeentelijke herindeling ressorteert het volledige dorp onder de gemeente Ferwerderadeel.

Huidig ruimtelijk karakter

De structuur van het dorp Birdaard wordt in het verlengde van de historische ontwikkeling ook in de huidige situatie bepaald door de Dokkumer Ee en in mindere mate door de ten zuiden van de Ee gelegen terpsituatie. Het wegenpatroon binnen het dorp vormt een directe afgeleide hiervan en is opgebouwd uit de weg Ferwerd–Oudkerk die de Ee in Birdaard kruist, de oude route tussen Leeuwarden en Dokkum die op enige afstand parallel ten zuiden van de Ee loopt en de uitvalsweg naar Wanswerd.

De dorpsbebouwing bestaat uit een intensieve lintbebouwing langs beide oevers van de Ee, is op deze waterloop georiënteerd en wordt primair ontsloten door paden die langs het water lopen. De doorgaande wegen en de uitvalswegen zijn extensief bebouwd en verder bestaan er enige nieuwbouwwijken ten noorden en ten zuiden van het dorp.

De ruimte langs de Ee vormt het ruimtelijke- en functionele hoofdelement binnen het dorp met als belangrijkste accent de brug ter plaatse van de doorgaande weg. De bebouwing langs de Ee bestaat uit woningen, enkele winkels, een kerk, een café en aan het uiteinde van het dorp uit enkele bedrijfsgebouwen en enkele boerderijen. Door een afwijkende vorm manifesteren zich vooral de kerk en enige bedrijfsgebouwen waaronder een molen. De karakteristieke dorpsbebouwing wordt gevormd door panden die bestaan uit een beganegrondlaag met zadelkap of schildkap en is voornamelijk te dateren in de 19de eeuw. De bebouwing is van oudsher aan de zuidkant het meest intensief. De panden die hier smaller, lager en ondieper zijn dan aan de noordkant, liggen op één of twee meter van elkaar en zijn ten oosten van de brug gedeeltelijk aaneengesloten gebouwd. Aan de noordkant liggen de panden overwegend één tot meerdere meters van elkaar. Ten oosten van de brug is de bebouwing het meest intensief, aan het westeinde neemt de onderlinge afstand toe en is er sprake van vrijstaande bebouwing.

Ook in de opbouw van de profielen over de oevers van de Ee bestaan er verschillen tussen de noord- en zuidzijde. Aan de zuidkant liggen de panden bijna direct aan een pad en ligt er tussen het water en het pad een talud dat voor een gedeelte nog in de historische functie van overtuin in gebruik is. Aan de noordkant liggen tussen de panden en het voormalige jaagpad voortuinen. Langs het grootste gedeelte van de Ee is het pad enige meters breed en vormt het een kade. Verder is het aantal rooilijnverspringingen aan de noordkant iets groter dan aan de zuidkant.

De ruimte langs de Ee ontleent haar beslotenheid aan een intensieve lintbebouwing in samenhang met een licht gebogen beloop van de rooilijnen als gevolg van bochten in de Ee. Doorzichten langs de Ee over de gehele lengte van het dorp zijn hierdoor niet mogelijk. Zichtlijnen worden afgesloten door de bebouwing gelegen langs de buitenbochten. Door de ligging op het knikpunt van de binnenbocht bij de brug is het brede pand op de zuid-west hoek vanuit alle posities langs de Ee direct zichtbaar en als markant punt in de bebouwing aan de zuidkant van bepalende waarde. De historische ontwikkeling tot zelfstandige bebouwingsstructuur langs de Ee valt in de huidige situatie te herkennen in de afzijdige ligging ten opzichte van de overige dorpsstructuur. Door de

1.110519080006

geringe breedte van de meeste doorsteken en de consequente oriëntatie van de bebouwing op de Ee blijven ruimtelijke relaties slechts beperkt tot doorzichtmogelijkheden.

De overgangen tussen de lintbebouwing en het open weidelandschap zijn aan de beide uiteinden van het dorp verschillend. Aan het oosteinde is de overgang scherp, omdat de bebouwing aan beide zijden op dezelfde hoogte eindigt en de uiterste bebouwing gevormd wordt door markante elementen als de houtzagerij en de molen, die in deze positie zowel vanuit het dorp als vanuit het omringende landschap gezien van bepalende waarde is. Op enige afstand buiten het dorp kruist een doorgaande weg via een stalen ophaalbrug de Ee. Door de geringe hoogte van het talud waarop de weg nabij de brug is gelegen, zijn gezichten mogelijk tot voorbij de weg. Aan de westzijde van het dorp is de overgang minder scherp, omdat de bebouwing aan de zuidkant zich over enige afstand voortzet in de vorm van bedrijfsbebouwing en een boerderij. Deze boerderij sluit in samenhang met de erfbeplanting de zichtlijnen vanuit het dorp in westelijke richting af.

Binnen de dorpsstructuur vormen de Wanswerderdijk aan de noordzijde en de Hoofdweg aan de zuidzijde de achterbeëindiging van de kavels aan de Ee. Vanaf deze uitvalswegen bestaat daardoor zicht op de achtererven en de achtergevels van de consequent op de Ee georiënteerde lintbebouwing. De rechte rooilijn, zoals die langs de weg naar Bartlehiem heeft bestaan voordat deze weg aan het einde van de 19de eeuw is verlegd naar zijn huidige positie, (zie fotobijlage, afb. 3), is in de huidige situatie niet meer herkenbaar. De fragmentarische bebouwing op de achtererven bestaat uit uitbouwen van de lintbebouwing en vrijstaande op de uitvalswegen georiënteerde panden. Deze bebouwing heeft een woon-, winkel-, bedrijfs- en opslagfunctie. Bij enkele winkels en bedrijven met een hoofdingang aan de Ee bestaat een neveningang aan de uitvalsweg. Ten oosten van de brug ontbreekt een ontsluiting aan de achterzijde van de percelen en bestaat een directe relatie tussen de lintbebouwing en het landschap. Aan de noordkant strekken de kavels zich over een diepte van zestig meter uit tot een sloot die in verbinding staat met de Ee. Een ten noorden daarvan gelegen sportterrein schermt dit tuinengebied af. Aan de zuidkant worden de ondiepe kavels lineair beëindigd door een sloot, een situatie die overeenkomt met het kadastrale minuutplan van 1821/1827. Tussen de lintbebouwing en de terp zijn de omtrekken van de voormalige terrein van de Groot Wijtsmastate herkenbaar. Dit terrein is niet verkaveld, maar wordt doorsneden door de weg naar Dokkum en door een diagonaal lopende sloot die de vroegere opvaart heeft vervangen.

De grotendeels onbebouwde en gedeeltelijk afgegraven terp is structureel en ruimtelijk minder herkenbaar geworden doordat de kenmerkende radiale structuur deels is herverkaveld.

Bij de kruising over de Ee steekt de doorgaande weg tussen de smalle openingen binnen de geheel op de Ee georiënteerde lintbebouwing door. Hierdoor ontstaat een duidelijke structurele hiërarchie. Alleen een nevenpui van het pand op de zuidwest hoek van de kruising is georiënteerd op de weg. De brede profielen van de Jislumerdijk en de Steenendamsterweg sluiten aan op de smalle openingen tussen de lintbebouwing, hetgeen kenmerkend is voor scheiding tussen de bebouwingsstructuur langs de Ee en de overige delen van het dorp. Een verzwakking van de kruisingsstructuur heeft plaats gevonden door sloop van de schuur achter het brede pand op de zuidwest hoek van de kruising. Deze schuur vormde met zijn ligging in de rooilijn een sterk koppelend element tussen de weg en de bebouwing aan de Ee.

Verdere aantastingen binnen de dorpsstructuur zijn beperkt tot incidentele kaalslag op enkele kavels in het westelijk deel van de dorpsbebouwing ten zuiden van de Ee.

Op de als fotobijlage bijgevoegde inventarisatiekaart is de historisch ruimtelijke waardering van Birdaard in verband met de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht weergegeven.

Nadere typering te beschermen waarden

De bebouwing langs de Ee is wat betreft breedte, hoogte en allure verschillend. De panden zijn voor het grootste gedeelte opgetrokken uit bruine baksteen. De rechthoekige gevels, topgevels komen bijna niet voor, zijn ingedeeld in vijf of zes traveeën en worden beëindigd door goten op een hoogte van twee en een halve tot drie en een halve meter. De zadel- en schilddaken zijn gedekt met donkerblauwe geglazuurde pannen of oranje-rode pannen. De nokrichting is aan de zuidkant vrijwel altijd evenwijdig aan de voorgevel en aan de noordkant meer afwisselend. Het kozijn- en lijstwerk is wit geschilderd. De panden zijn aan de zuidkant zes tot elf meter breed en smaller, lager en minder rijk gedetailleerd dan aan de noordkant, waar de panden negen tot veertien meter breed zijn en soms kroonlijsten bezitten. Bijzondere bebouwing wordt aan de noordkant gevormd door het gebouw van de gereformeerde kerk, het smalle hoge pand ten oosten van de brug en de bedrijfsbebouwing aan het oosteinde bestaand uit een houten opslagloods, de houtzaagloods en stellingmolen 'De Zwaluw'. Aan de zuidkant is het brede pand bij de brug opvallend. Het pand heeft een hoge, in de gevellijn gelegen dakkapel die door de ligging van het pand bepalend is in de gezichten langs de Ee.

Ook de profielen over de ruimte langs de Ee zijn in de diverse delen verschillend.

Direct langs de zuidelijke bebouwing liggen afwisselend klinkerstroken of ondiepe tuinstroken. Langs de tuinstroken staan ter afscheiding van het pad hagen of hekwerken van hout of ijzer. Het pad wisselt in breedte van anderhalve meter ten westen van de brug tot drie meter ten oosten van de brug en is geplaveid met betonklinkertjes. Tussen het pad en het water ligt een talud. Dit talud bestaat uit een doorlopende strook gras die direct ten oosten van de brug nog het oorspronkelijke karakter heeft van een zone overtuinen doordat er hagen op de erfscheidingen staan en een houten hek de tuinen van het pad scheidt. Ten oosten van deze tuinen is een deel van het talud verhard en ingericht als parkeerstrook, waardoor de herkenbaarheid van de historische profielopbouw is verminderd. Tussen de bebouwing langs de noordelijke oever en het voormalige jaagpad liggen tuinen of tuinstroken met op de erfgrenzen en langs het pad hagen of hekwerken van hout of ijzer. Alleen het café op de westelijke hoek bij de brug ligt direct aan de verharding. De diepte van de tuinstroken in het oostelijk deel is een meter, ten westen van de brug loopt de diepte geleidelijk op tot tien meter. Als gevolg van een sterke verspringing in de rooilijn zijn de tuinen voor de eerste drie panden direct ten oosten van de brug enige meters dieper dan de volgende tuinstroken in deze rij. In de tuinen en tuinstroken staan soms kleinere bomen, waaronder leilinden. Deze bomen zijn ondergeschikt binnen de schaal van de hoofdruimte. De ruimten voor de bedrijfsgebouwen die enige meters van het pad terug liggen zijn gedeeltelijk verhard en worden gebruikt als opslag-, overslag- of werkruimte. Ter weerszijden van de brug is het vroegere jaagpad verbreed tot drie meter en geplaveid met klinkers. Naar het westen ter hoogte van een doorbraak naar de Wanswerterdijk versmalt het pad tot een meter en eindigt het bij de uiterste bebouwing. Naar het oosten

versmalt het pad ter hoogte van de molen, om het dorp via een bruggetje over het 'balkengat' te verlaten. Langs de smalle delen van het pad ligt een ononderbroken groen talud. Het brede deel van het pad ligt vrijwel geheel direct aan het water en vormt een kade.

Begrenzing van het aangewezen gebied

Het gebied waarop de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht betrekking heeft omvat als structureel hoofdelement de ruimte langs de Ee met daarlangs de lintbebouwing waaronder een beschermd monument, te weten de molen 'De Zwaluw'. In verband met de waardevolle ruimtelijke overgang aan de oostzijde wordt hiertoe ook gerekend het open gebied tussen de lintbebouwing de doorgaande weg ten oosten van het dorp en de Dokkumerstraatweg.

De grens loopt ten westen van de brug aan beide zijden van de Ee direct achter de lintbebouwing langs. Aan de zuidkant ligt de grens rondom het erf van de boerderij ten westen van de uiterste lintbebouwing op deze oever en steekt vervolgens de Ee over. Ten oosten van de brug loopt de grens aan de noordkant langs de achtergrens van de kavels langs de Ee. Vandaar loopt de grens evenwijdig aan de Ee naar het oosten tot de doorgaande weg, langs deze weg tot de Dokkumerstraatweg en langs de noordkant van deze weg tot de achterzijde van de bebouwing aan de Steenendamsterweg.

De begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is weergegeven op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, nummer 176).

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectuering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan ontwikkeld worden. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

1.110519080007

Geraadpleegde literatuur:

Aa, A.J. van der
Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. dl. 2. Gorinchem, 1840.

Berg, H.M. van der
De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en kunst, Geïllustreerde beschrijving, Noordelijk Oostergo, Ferwerderadeel. 's-Gravenhage, 1981.

Boersma, J.W. (samenstelling)
Terpen, mens en milieu. Haren, 1970.

Glazema, P.
Gewijde plaatsen in Friesland. Meppel, 1948.

Halbertsma, H.
Terpen tussen Vlie en Eems. Groningen, 1963.

Klok, R.H.J.
'Terpen zullen ons een zorg zijn'. Groninger Volksalmanak, (1974–1975) 129-167.

Rienks, K.A. en Walther, G.L.
Binnendiken en Slieperdiken yn Fryslân. Bolswert, 1954.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch en stedebouwkundig onderzoek:
Ir. J. Metz, Zeist.

Foto's:
Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist (afb. 1 t/m 6);
Topografische Dienst, Emmen (omslag).

Kaarten:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Fotobijlage

1.110519080008

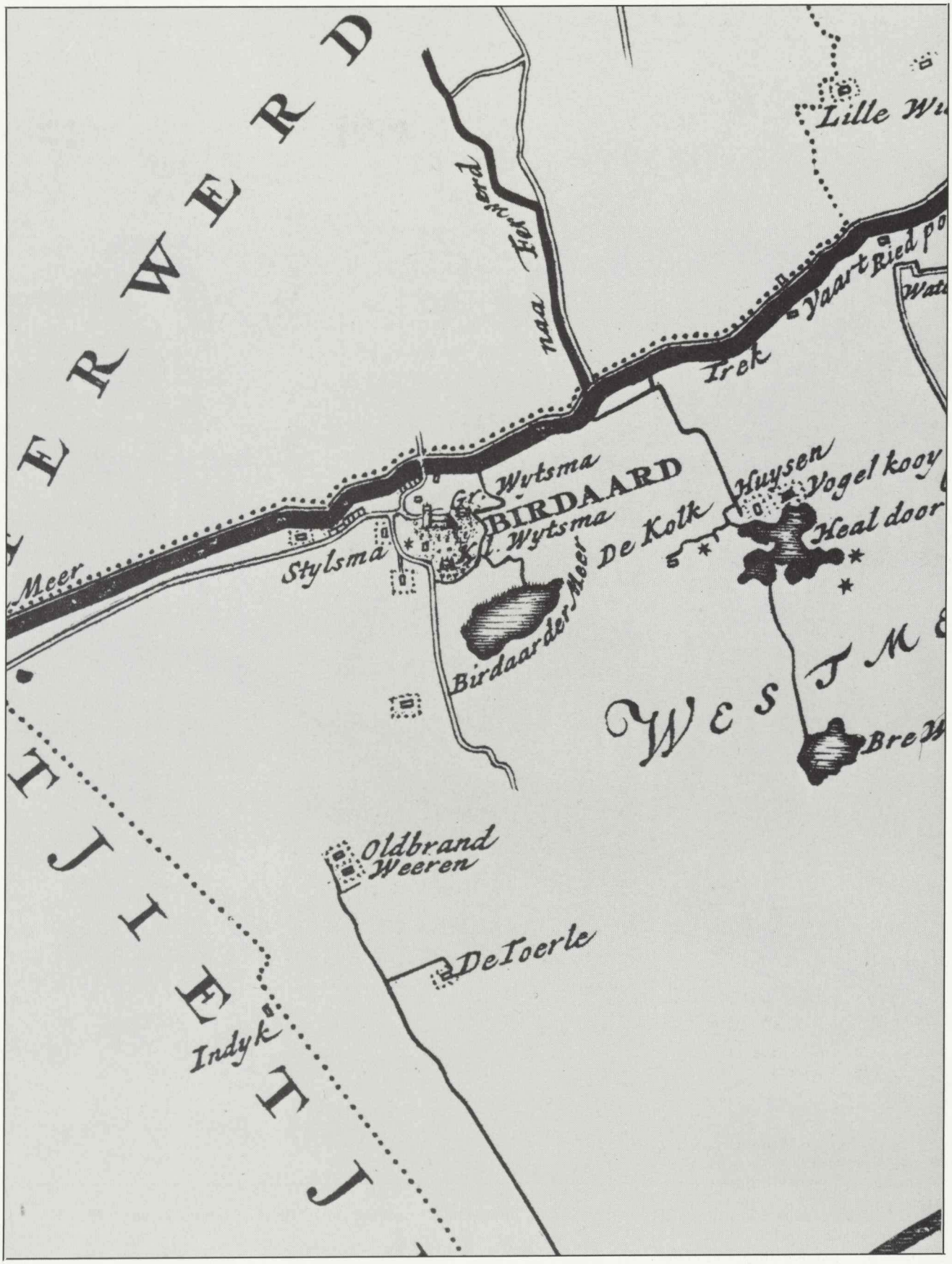

Afb. 1. B. Schotanus à Sterringa, Uitbeelding van de heerlijkheid Friesland, 1970 (facsimile herdruk van 1718), grietenij Danumadeel, fragment.

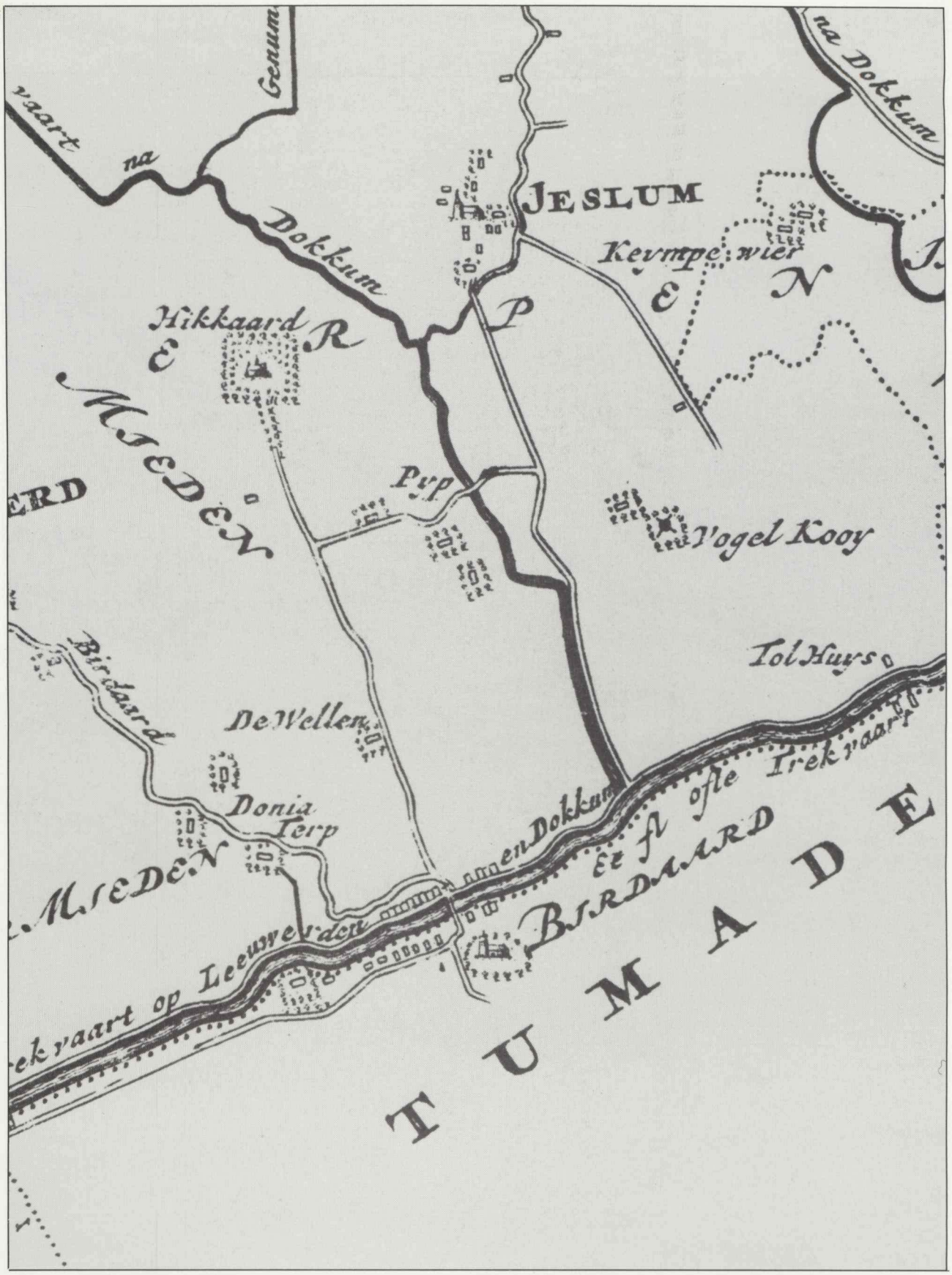

Afb. 2. B. Schotanus à Sterringa, Uitbeelding van de heerlijkheid Friesland, 1970 (facsimile herdruk van 1718), grietenij Ferwerderadeel, fragment.

1.110519080009

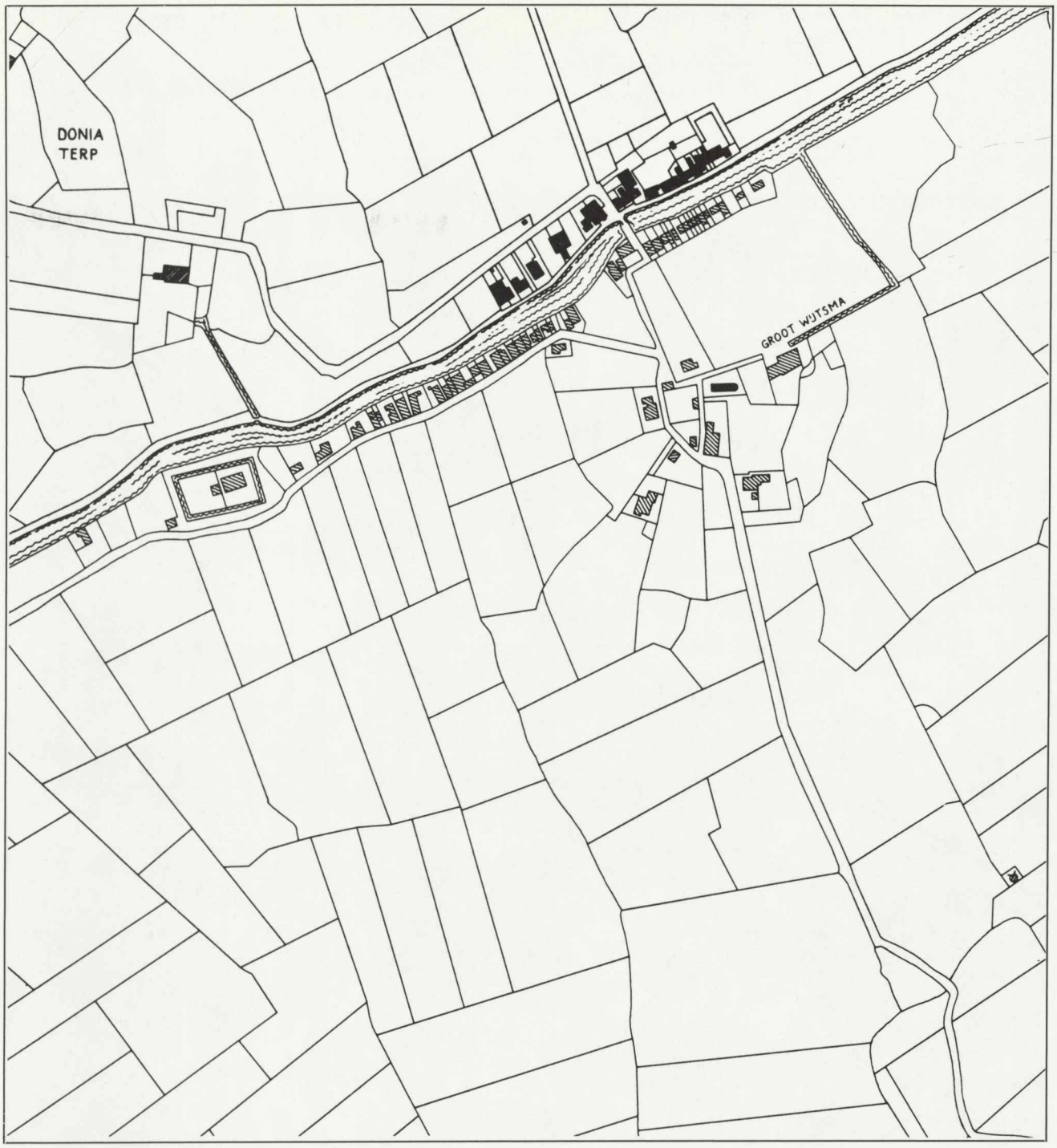

Afb. 3. Kopie van Kadastrale Minuutplan gemeenten Ferwerderadeel en Dantumadeel, 1821/1827, fragment.

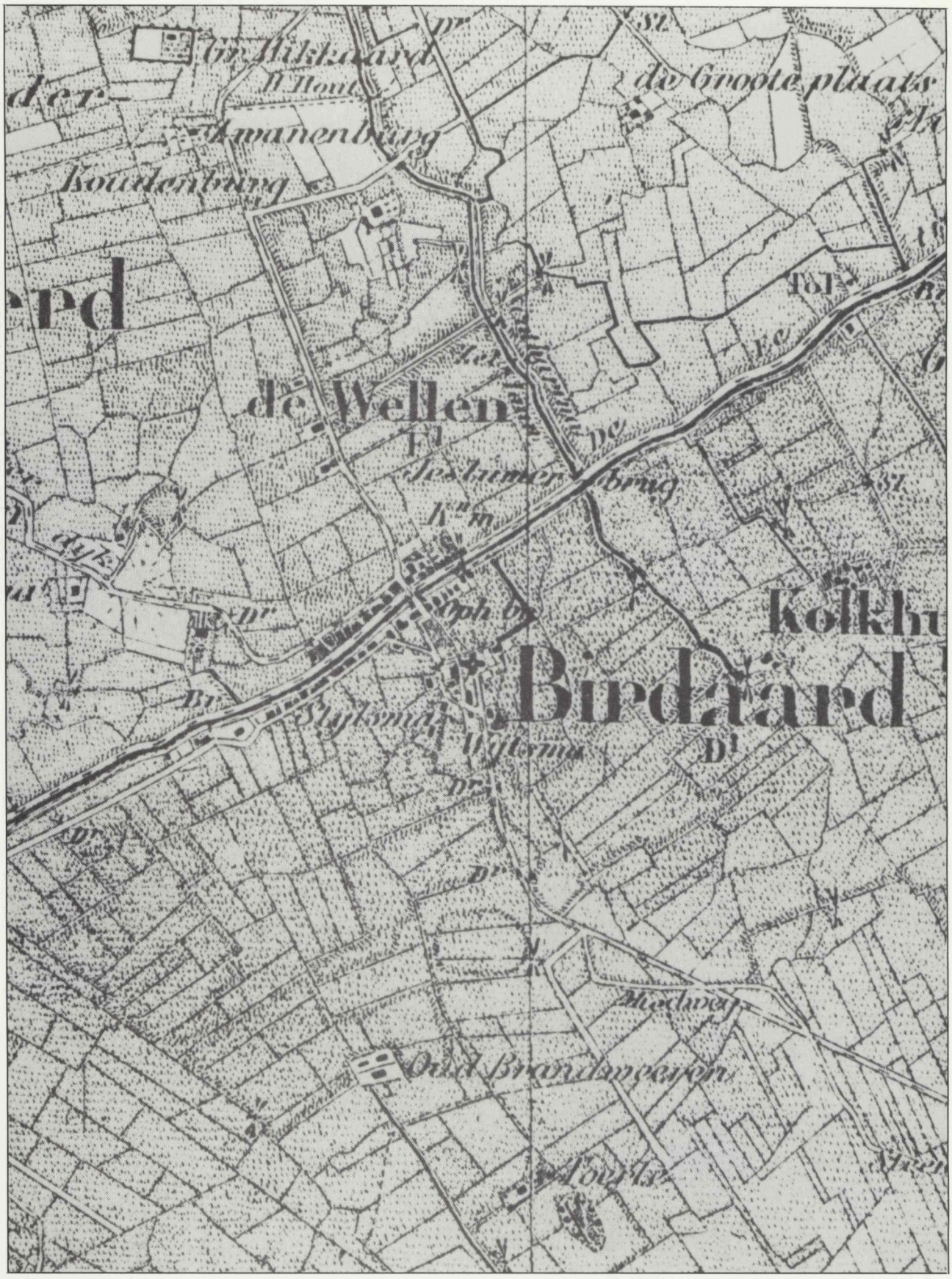

Afb. 4. Topografische en Militaire Kaart van het Koningrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1854), blad 6, fragment.

1.110519080010

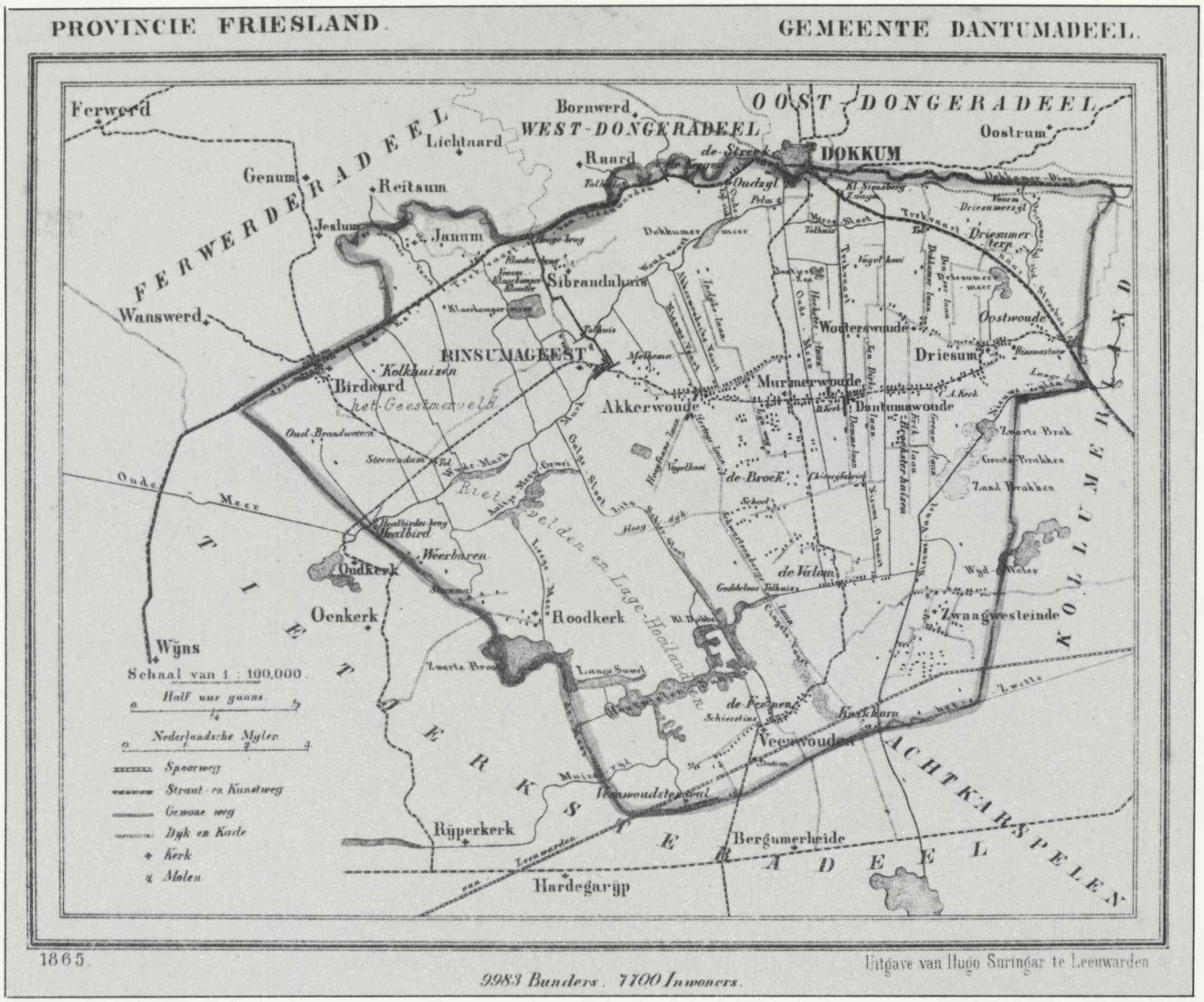

Afb. 5. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, 1865, provincie Friesland, gemeente Dantumadeel.

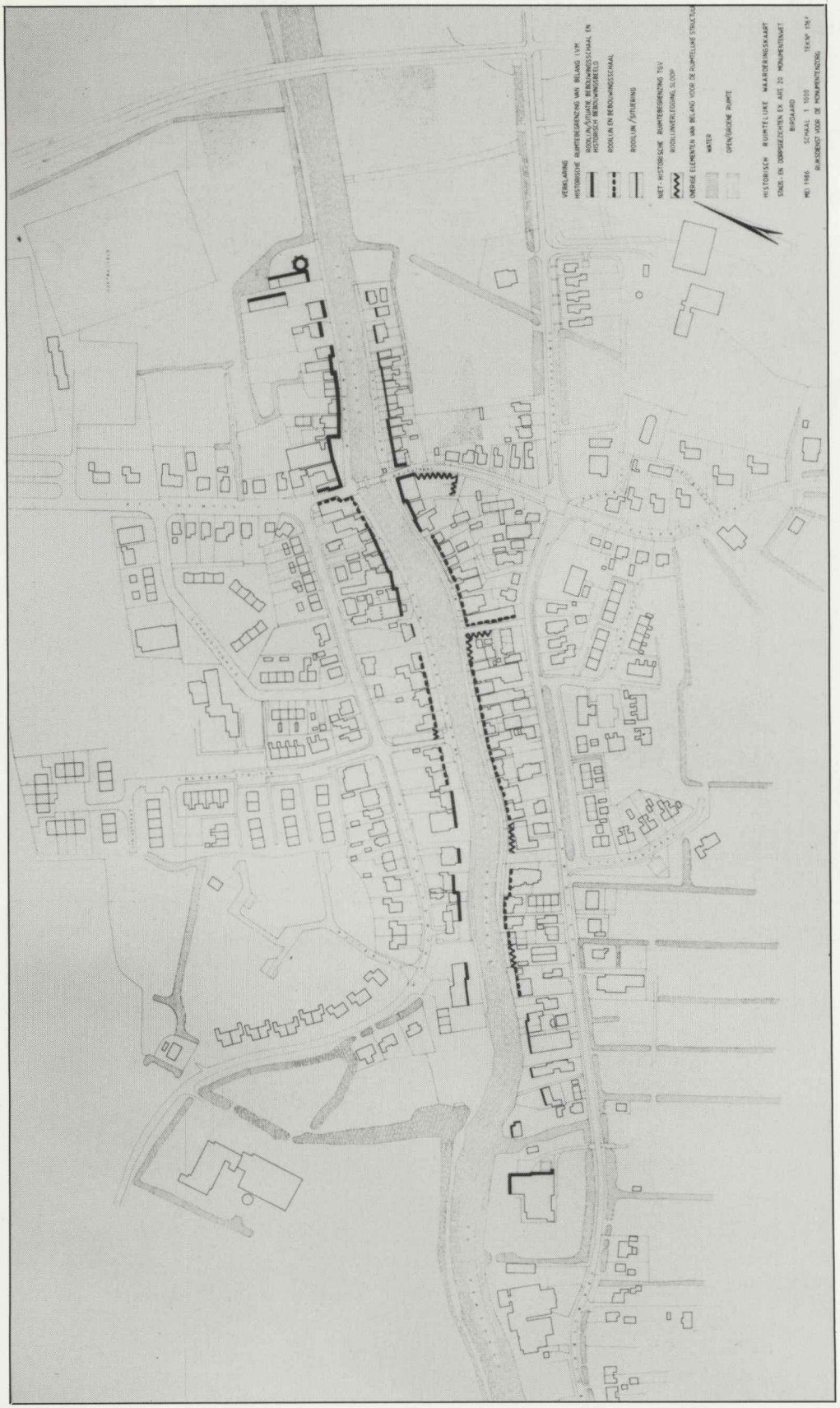

Afb. 6. Historisch-ruimtelijke waarderingskaart, 1986.